

Normalització lingüística, ús social de la llengua i mitjans de comunicació: l'experiència de Catalunya

Miquel Strubell i Trueta

Estudis d'Arts i Humanitats;
Càtedra de Multilingüisme
(Universitat Oberta de Catalunya)

Aquest capítol analitza el paper dels mitjans de comunicació en processos de normalització —o promoció— lingüística, tant des del punt de vista teòric i de model com amb l'anàlisi d'experiències diverses —especialment la catalana—. D'altra banda, en una època de reduccions dràstiques dels pressupostos públics, sempre hi ha el risc que la presència (i la qualitat) de la llengua se'n ressentin. Aquí s'intenten esbossar algunes línies vermelles que les retallades no haurien de superar per tal de no posar en risc la normalització mateixa.

STRUBELL I TRUETA, Miquel (2013): "Normalització lingüística, ús social de la llengua i mitjans de comunicació: l'experiència de Catalunya", a CIVIL I SERRA, Marta; BLASCO GIL, José Joaquín; GUIMERÀ I ORTS, Josep Àngel, eds.: *Informe de la comunicació a Catalunya 2011–2012*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Col·lecció Lexikon Informes, 3, pàgs. 299–308. e-Pub gratuït a <http://www20.gencat.cat/docs/EADOP/Publicacions/Continguts/epubs/lexikon/InformeDeLaComunicacioACatalunya11-12.epub>

**L'existència
de mitjans de
comunicació
en la llengua
d'una comunitat
lingüística
minoritzada és un
element crucial**

1. Introducció

Més enllà de dir que “és bo” que hi hagi mitjans de comunicació en una llengua determinada, com ara la llengua catalana, convé que ho intentem de raonar des d'una perspectiva teòrica (i si pot ser, en conseqüència, pràctica). Aquesta introducció pretén subratllar que l'existència de mitjans de comunicació en la llengua d'una comunitat lingüística minoritzada és un element crucial, des de diferents perspectives teòriques, a l'hora de jutjar les seves possibilitats de supervivència.

Diferents autors han proposat models d'anàlisi en què posen de manifest la importància dels mitjans de comunicació i els productes culturals en la vitalitat etnolingüística d'una comunitat que s'expressa en una llengua minoritzada (BOURHIS et al., 1981). D'altres (FISHMAN, 1991) assenyalen el paper clau dels mitjans en el capgirament d'un procés de substitució lingüística per una llengua majoritària. Un tercer model assenjala el seu rol en el procés de guany o pèrdua de parlants per part de grups lingüístics minoritzats (NELDE, STRUBELL, WILLIAMS, 1996).

En el nostre treball, Peter Nelde, Miquel Strubell i Glyn Williams (1996) vam repassar la situació dels grups lingüístics minoritzats de l'aleshores Unió Europea, entre el Tractat de Maastricht de 1992 i l'entrada posterior d'Àustria, Suècia i Dinamarca el 1995. L'informe *Euromosaic* proposa un marc teòric en què la probabilitat que els grups lingüístics minoritzats guanyin o perdin efectius s'estima en funció d'un conjunt de paràmetres que fan que hi hagi, o no, producció o reproducció de la llengua en qüestió. Les set variables principals del nostre model teòric (NELDE, STRUBELL, WILLIAMS et al., 1996: 24) eren: a) la funció de la família en la reproducció dels grups lingüístics; b) la funció de la comunitat en la producció i reproducció dels grups lingüístics; c) la funció de l'educació en la producció i reproducció dels grups lingüístics; d) el valor de la llengua per a la mobilitat social: el prestigi de la llengua; e) la importància de la cultura en la reproducció; f) la legitimació de l'ús de la llengua; i g) la institucionalització de l'ús de la llengua.

La cinquena variable és el que anomenàvem “reproducció cultural”: si hi ha o no en la llengua en qüestió un ventall ampli de mitjans de comunicació i altres productes culturals. En l'estudi, i especialment en els informes individualitzats sobre cada grup lingüístic analitzat, es posava de manifest la importància d'aquesta variable (NELDE, STRUBELL, WILLIAMS, 1996: 25). Així, hi destacàvem casos en què la reproducció cultural puntuava per sobre d'altres paràmetres del model. En la majoria, es tractava de grups transfronterers, que tenien accés a la ràdio i la televisió, i sovint també a la premsa escrita, en la seva llengua, gràcies als mitjans de l'estat veí, amb qui el grup compartia la llengua. Així, hi havia els eslovens a la Itàlia nord-oriental o a Àustria, que rebien mitjans d'Eslovènia; o grups de llengua danesa al nord d'Alemanya (Schleswig-Holstein), a qui passava el mateix amb mitjans de Dinamarca.

En conclusió, diferents models teòrics argumenten la importància de la presència als mitjans de la llengua pròpia de grups amb llengües minoritzades, per assegurar-ne el futur. I aquesta constatació ha estat feta, també, en referència a TV3, per intel·lectuals com Salvador Cardús (2008).

2. Llengua, mitjans de comunicació i normalització lingüística

A la Gran Bretanya hom parla del “BBC English” com un model de referència de l’anglès “correcte”. Certament, el concepte de correcció ha canviat molt en els darrers trenta anys. A la BBC hi ha reporters que parlen amb accents regionals o que revelen els seus orígens ètnics. L’anglès de la classe mitjana alta, també dit “Queen’s English” (naturalment, l’expressió depèn del sexe del monarca del moment), hi ha deixat de tenir el pes d’abans. Però el cas serveix per subratllar la importància que s’ha donat al model de llenguatge oral a la ràdio i la televisió públiques britàniques. Amb molt més motiu el tema mereix consideració en el cas de la llengua catalana.

La transició política espanyola, a partir de 1975, passa per dues fases en relació amb la llengua catalana als mitjans de comunicació públics. La primera comença amb les desconexions de Televisió Espanyola, que, en lloc d’oferir per a tot l’estat un únic servei, com es fa a Finlàndia o Suïssa, per exemple, regionalitza i per tant fragmenta l’oferta. Això té dues conseqüències connectades. Primer, a cada territori (bàsicament, Catalunya, País Valencià i Illes Balears) les emissions les fan parlants de la zona corresponent. I segon, els oients no es familiaritzen amb altres variants de la llengua. Tot procés d’estandardització, sigui de la llengua escrita o oral, fa que un text pugui ser d’ús general, sense limitacions geogràfiques. RTVE no contribueix gens ni mica a un procés d’acostament entre els dos territoris demogràficament més forts de l’àmbit lingüístic català, ni amb la televisió ni amb la ràdio: avui poca gent recorda que Ràdio 4 tenia tres emissores independents, una a Barcelona i les altres —que es van tancar els anys noranta— a València i a Palma (NELDE, STRUBELL, WILLIAMS, 1997a i 1997b).

La segona fase comença amb les ràdios i televisions públiques dites “autonòmiques”. És prou coneguda la història del tancament dels repetidors de TV3 al País Valencià, sufragats i instal·lats per una entitat cultural, Acció Cultural del País Valencià (ACPV), que al final del procés ha rebut unes fortíssimes i desmesurades multes per part del govern valencià. TERRIBAS (2010) deia enmig del conflicte que “TVC manté l’ambició d’emetre per a tots els territoris de parla catalana, però els condicionants polítics, jurídics i econòmics —que han anat canviant els últims vint-i-cinc anys— no sempre faciliten aquesta missió amb la qual segueix compromesa la televisió pública de Catalunya.”

3. Mitjans de comunicació i estandardització

L’impacte que tenen els usos públics formals d’una llengua en els processos d’estandardització ha estat àmpliament comprovat i il·lustrat. Els efectes de l’edició en paper de grans obres literàries (italià), la Bíblia (gal·lès o anglès) o els diaris i les revistes (cas del català) deixen pas, a mesura que apareixen, als efectes dels mitjans de comunicació audiovisuals.

Vanderbussch (2010: 310–317) descriu l’enorme contribució de la ràdio i la televisió en la creació i acceptació a Flandes d’un estàndard neerlandès

**L’impacte que
tenen els usos
públics formals
d’una llengua
en els processos
d’estandardització
ha estat
àmpliament
comprovat i
il·lustrat**

**La ràdio i la
televisió es
van convertir
en un element
importantíssim
de difusió del
castellà**

que englobés el flamenc, que es parla a Bèlgica. Aquest procés comença entre les dues guerres mundials, però rep un impuls decisiu gràcies a dos factors. Primer: la ràdio i la televisió públiques flamenques a partir de 1931. És significatiu que quan es liberalitza el mercat de televisió i comencen a emetre les primeres empreses privades, l'empresa pública de radiotelevisió de la comunitat flamenca de Bèlgica (VRT) declara a so de bombo i platerets que vol continuar essent la norma per a la varietat belga del neerlandès estàndard. A aquest efecte (que recorda el rol del “BBC English”), VRT ha desenvolupat un manual que resol més de 3.200 qüestions controvertides. I segon: la creació, el 1980, per decisió dels governs de Flandes i els Països Baixos, de Nederlandse Taalunie (Unió de la Llengua Neerlandesa), un organisme oficial amb l'encàrrec de protegir i promoure la llengua.

Hi ha un altre efecte lingüístic de la creació d'un espai comunicatiu que engloba (bona part d') un territori lingüístic. Es tracta de la familiarització del conjunt dels consumidors amb les varietats (sobretot fonètiques i lèxiques) del territori. Per raons purament aritmètiques, aquesta familiarització sol ser esbiaixada a favor de l'estàndard, o de la varietat demogràficament més forta. El sancugatenc podrà desenvolupar, gràcies a la ràdio i la televisió, molta més familiaritat amb el felanitxenc que no al revés.

En la llarga època en què a l'Estat espanyol només hi ha havia una televisió, creada el 1956 i amb seu a Madrid, la difusió tant del castellà estàndard com, notòriament, de l'andalús, “va comportar l'entrada de la llengua castellana a totes les llars del país. La ràdio (i també la televisió) es van convertir, doncs, en un element importantíssim de difusió del castellà a Catalunya, però, sobretot, de desnacionalització del país” (Jou, 1999: 24).

4. Una perspectiva europea: oportunitats i amenaces

El marc europeu ofereix a la llengua catalana (i als seus parlants) oportunitats i amenaces. En aquest apartat en veurem algunes de les primeres —en forma de compromisos internacionals assumits per l'Estat espanyol— i de les segones —en forma de la creixent liberalització del sector audiovisual—, augmentades pel fet de no tenir veu directa en els òrgans de decisió de les principals institucions paneuropees.

La Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries,¹ signada a Estrasburg el 1992, conté una referència a un punt important per a la nostra llengua. Es troba a l'apartat 2 de l'article 11 (“Mitjans de comunicació”), on les parts signants s'obliguen a “garantir la llibertat de recepció directa de les emissions de ràdio i de televisió dels països veïns en una llengua usada en una forma idèntica o pròxima d'una llengua regional o minoritària, i a no oposar-se a la retransmissió d'emissions de ràdio i de televisió dels països veïns en aquesta llengua”. Irònicament, Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears (on la reciprocitat dels respectius canals “autònoms” ha estat negada pel govern valencià) no són “països veïns”, sinó zones del mateix estat, i per tant no s'hi aplica aquest article.

1. Consell d'Europa (1992): Carta europea de les llengües regionals o minoritàries [En línia]. Estrasburg: Consell d'Europa. www.webcitation.org/6Cw9sFRw3

En canvi, hi ha un altre article, de caràcter més general (el 7, sobre “Objectius i principis”) que impedeix que les divisions administratives puguin suposar barreres per a la promoció de la llengua catalana: “En matèria de llengües regionals o minoritàries, en els territoris en què aquestes llengües són usades i segons la situació de cada llengua, les parts fonamenten la seva política, la seva legislació i la seva pràctica en [...] el respecte de l'àrea geogràfica de cada llengua regional o minoritària, de manera que assegurin que les divisions administratives ja existents o noves no constitueixen cap obstacle a la promoció d'aquesta llengua regional o minoritària”.

El desembre de 2012, moment en què es tanca aquest text, es va fer pública la llargament esperada sentència del Tribunal Suprem,² que dona la raó a ACPV en el seu recurs contra les accions en contra de la recepció de TV3 al País Valencià per part de la Generalitat Valenciana. Resta per veure si les altes sumes pagades en concepte de multa es retornen, i també si es reprendran les emissions.

Europa també és pertinent en aquest sector com a possible amenaça, per la seva política de liberalització i de lluita contra la competència deslleial entre les televisions públiques i les privades. Tot i això, hi ha diverses referències al cas de les llengües de demografia restringida, com ara el català. Així, el 2003 la Comissió Europea va enviar una comunicació sobre el “futur de la política reguladora europea en el sector audiovisual”.³ En un apartat sobre les disposicions comunes als articles 4, 5 i 6 de la Directiva de televisió sense fronteres —vigent en aquell moment— es comenta que “hi va haver una minoria de peticions perquè s'exclouessin de les mesures de foment d'obres europees [...] els països amb [...] una àrea lingüística restringida”.

Fruit d'aquest text i d'altres consideracions es va aprovar la nova Directiva 2010/13/UE. El nou text⁴ fa constar a les consideracions 65 i 66 la necessitat de tenir en compte “la situació específica dels països [...] d'àrea lingüística restringida”. A més, a la número 72 es diu que “les cadenes que emetin totalment en una llengua diferent de les dels estats membres no han de quedar cobertes” per l'article 16 de la directiva, que obliga les televisions a emetre obres europees en una proporció majoritària.

En efecte, l'article 16 estableix que els estats membres vetllaran “sempre que sigui possible” perquè els organismes de radiodifusió televisiva reservin per a obres europees una proporció majoritària de seu temps de difusió (sense comptar-hi el temps dedicat a les informacions, a manifestacions esportives, a jocs, a la publicitat, als serveis de teletext i a la televenda). En referència als dictàmens que la Comissió emetrà sobre cada estat membre, la directiva estableix que es podrà tenir en compte, en particular i entre altres qüestions, la situació específica dels països amb “àrees lingüístiques restringides”.

Si tot quedés en aquest punt més que ambigu, seria preocupant. Afortunadament, però, l'article 18 estableix que el capítol VI no s'aplicarà a les emissions de televisió destinades a una audiència local i que no formin part d'una xarxa d'abast estatal. En una època de restriccions econòmiques i pressupostàries per part de les administracions públiques,

2. Tribunal Suprem (2012): Sentència de 5/12/2012 de la Sala Contenciosa Administrativa, secció 3^a (recurs de cassació núm. 1577/2009) [En línia]. www.webcitation.org/6CvaE8I1e

3. Comissió Europea (2003): *Comunicación de la Comisión al Consejo, al Parlamento Europeo, al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones. El futuro de la política reguladora europea en el sector audiovisual* [En línia]. Brussel·les: Comissió Europea. www.webcitation.org/6CvxmMrkF

4. Parlament Europeu i Consell (2010): Directiva 2010/13/UE del Parlament Europeu i del Consell, de 10 de març de 2010, sobre la coordinació de determinades disposicions legals, reglamentàries i administratives dels estats membres relatives a la prestació de serveis de comunicació audiovisual (Directiva de serveis de comunicació audiovisual) [En línia]. Brussel·les. *Diari Oficial de la Unió Europea*, L95, 15-4-2010. www.webcitation.org/6DsmYKGyr

Amb les xarxes socials, internet ha esdevingut altament interactiu, i això és positiu per a una llengua com la catalana

Internet possibilita la creació d'una multitud de mitjans de comunicació. Les oportunitats per a la llengua catalana són enormes

continua essent important el Protocol sobre el sistema de radiodifusió públic dels estats membres (*Diari Oficial de la Unió Europea*, C340, 14-10-1997), annex al Tractat d'Amsterdam, en el qual les parts contractants van convenir que, amb algunes excepcions, “les disposicions del tractat constitutiu de la Comunitat Europea s'entendran sense perjudici de la facultat dels estats membres de finançar el servei públic de radiodifusió”. Això vol dir que no és contrari als tractats continuar finançant les televisions públiques, com ara Televisió de Catalunya.

5. Internet com a nou paradigma

El terme *mitjans de comunicació* ha evolucionat ràpidament en els darrers vint anys gràcies a la generalització dels ordinadors personals connectats a una xarxa telemàtica com és internet, l'estrella de la qual fou durant anys el web, un servei que durant molt de temps es va caracteritzar per oferir contingut estàtic i poc interactiu.

Amb les eines que anomenem “xarxes socials” (com ara Facebook o Twitter) internet ha esdevingut altament interactiu, i això és positiu per a una llengua com la catalana. També ho és la creixent disponibilitat d'eines que permeten fer blogs en la llengua que hom vulgui. I encara hi podem afegir la gran oportunitat que suposa que, de manera totalment previsible, els mitjans existents (primer els diaris, però després també les ràdios i les televisions) hagin entrat a internet en un primer moment per oferir el mateix producte per aquest nou mitjà, amb avantatges clars respecte del mitjà tècnic preexistent. En efecte, els articles de premsa i els programes de ràdio i televisió no només s'hi poden emmagatzemar, sinó que s'hi pot donar accés amb sistemes oberts o per subscripció, tipus hemeroteca o a la carta. La premsa, sobretot, hi troba un segon gran avantatge: en lloc de trobar-se atrapada pels horaris de la respectiva rotativa, els diaris poden distribuir via internet les notícies (en forma d'articles, però també de vídeos i talls de so) a mesura que s'esdevenen. Internet els ha permès, a més, integrar els diferents formats (paper, ràdio i televisió) en els portals dels grans grups mediàtics i compartir productes. 324.cat n'és un bon exemple.

Però no són només els mitjans ja existents els que aprofiten la xarxa. Molt al contrari, internet possibilita la creació d'una multitud de mitjans de comunicació, de periodicitat i temàtica (i, sovint, longevitat) variables. No hi ha cap comarca on no hi hagi almenys un mitjà en línia. Les oportunitats per a la llengua catalana són enormes. En l'àmbit lingüístic català, el cas més reeixit és sens dubte Infopista, aviat rebatejat com a VilaWeb i que s'ha convertit en un punt clau de referència informativa. Competeix, nogensmenys, amb una multitud de diaris digitals, que són espais d'informació i, encara més en alguns casos, d'opinió: Nació Digital, e-Notícies, Tribuna Catalana, Singular Digital. El considerable impacte d'alguns d'aquests mitjans es pot comprovar a les dades de l'Oficina de Justificació de la Difusió (OJD).

No hi ha cap mena de dubte que internet ha fet possible la creació de xarxes informatives, comunicatives i socials entre membres de grups lingüístics fins i tot molt modestos, afectats sovint per diàspores importants. El que potser era impossible fins fa poc (redactar, muntar,

imprimir, ensobrar i distribuir un butlletí a destinataris arreu del món, per exemple) esdevé relativament fàcil de fer digitalment, si els destinataris estan identificats i tenen connexió a internet.

No podem acabar aquesta referència a la xarxa sense subratllar l'enorme importància simbòlica, però també tangible, de disposar d'un domini TLD (de l'anglès *top level domain*, domini de nivell superior) com és el .cat. No repercuteix, és veritat, directament en la temàtica dels mitjans de comunicació en català. Però fa visible que hi ha un espai molt clarament diferenciat en el món digital per a la llengua catalana. Així, doncs, el domini .cat representa l'espai comunicacional català (GIFREU, 1991 i 2006) en el seu vessant digital.

6. Altres avenços tecnològics

Les innovacions tecnològiques no es limiten, òbviament, a l'aparició d'internet. El desenvolupament, al llarg de molts anys, de potents motors de traducció automàtica, amb els seus respectius bancs de dades, ha permès crear sistemes amb equips relativament reduïts de lingüistes, tan eficients i ràpids que fan possible produir edicions paral·leles en castellà i en català de diaris com *El Periódico de Catalunya*, *Segre* o, des de fa relativament poc, *La Vanguardia*.

A Flandes (i arreu de Bèlgica) fa anys que el 95% de les llars reben l'oferta televisiva per cable (VAN AUDENHOVE, 2007: 295). Això ha permès generalitzar una cultura de gran oferta televisiva, incloent-hi molts canals d'altres països, en funció de la demanda local. Aquesta cultura és imprescindible perquè les tries es facin lliurement i no en funció (com encara passa a Catalunya) dels hàbits. Un estudi fet el 2011 (FUNDACC, 2012) ens dona dues demostracions dels efectes perjudicials dels hàbits de consum cinematogràfic: mentre el 64% dels espectadors de cinema enquestats preferien la versió doblada, només un 24% escollia la subtítulada. Entre els qui van triar la versió doblada, el 46% preferia el castellà, mentre que només el 18% optava pel català.

Aquestes dades mostren com és de fort l'hàbit i la preferència per les versions doblades dels films estrangers, d'una banda, i, dins d'aquesta preferència, com el públic es decanta per les versions doblades al castellà. Més enllà de la legitimitat de preferir el castellà si aquesta és la llengua de l'espectador, ens hem de demanar per què molts catalanoparlants trien la versió en castellà, adduint sovint l'hàbit o la qualitat del doblatge (aquest darrer aspecte és qüestionable, tenint en compte la cura amb què se supervisen els doblatges en català per al cinema i el fet que molts dels millors dobladors en castellà són catalans).

I aquí ens trobem una de les línies vermelles que no s'haurien de creuar: el finançament públic del doblatge al català de cinema per a la televisió. Aquesta feina facilita el trencament de l'hàbit a què ens acabem de referir, i permet eixamplar molt substancialment l'opció lingüística quan aquests productes arriben al mercat en format DVD, si més no els doblats a Catalunya. Pel que fa al segon mercat considerable per a productes culturals en la nostra llengua, el País Valencià, és lamentable la poca ajuda que hi dona la Generalitat Valenciana: "La

**El domini .cat
fa visible que
hi ha un espai
molt clarament
diferenciat en
el món digital
per a la llengua
catalana**

**Una de les línies
vermelles que
no s'haurien
de creuar és el
finançament
públic del
doblatge al català
de cinema per a la
televisió**

Si la falta de reciprocitat dels canals públics en català és greu, encara ho és més que no col·laborin estretament en coproduccions

decisió unilateral d'RTVV de reduir un 70% el pressupost per doblatge en valencià va provocar, ara fa un any, una resposta sense precedents [entre] actors, traductors, adaptadors de diàlegs, tècnics de so i el personal administratiu.”⁵ En aquesta línia, Martínez Sanchis (2010: 48) és molt crític amb l'abandó, pel que fa als ajuts públics, en què el Govern de la Generalitat Valenciana d'Eduardo Zaplana va deixar el conjunt de mitjans privats de comunicació en llengua catalana a partir de 1996.

7. El pressupost i les línies vermelles per a la llengua

Les retallades estan fent recular les televisions públiques també en l'àmbit internacional.⁶ El mes d'agost de 2010 va tancar el canal internacional valencià, que s'oferia per satèl·lit i es rebia per TDT arreu de Catalunya (sense cap acord de reciprocitat). Dins del paquet de mesures de reducció de pressupost imposades per la Generalitat de Catalunya, Televisió de Catalunya va deixar d'emetre el seu canal internacional, TV3CAT, pels satèl·lits Astra i Hispasat, la qual cosa va obligar els que veien el canal a l'estranger a passar a veure TV3 per internet. Al cap d'uns mesos, concretament l'octubre de 2012, la televisió autonòmica balear, IB3, va tancar el seu canal internacional per satèl·lit. De retruc s'ha deixat de veure a Catalunya.

L'abril de 2012 el president Mariano Rajoy va anunciar unes mesures sobre les televisions autonòmiques. Amb l'excusa del marc de restriccions pressupostàries, va dir que no podrien tenir dèficit i que els governs autonòmics les podrien privatitzar. Tal com comentava Vicent Partal,⁷ “el fet de prohibir tot dèficit en les televisions públiques autonòmiques i de permetre'n en la televisió estatal fa veure ben clarament en què està la trampa: amb l'excusa del dèficit, més Espanya.”

Això em porta a la darrera línia vermella: si la falta de reciprocitat dels canals públics en català de Catalunya, el País Valencià (tot i que estudis recents indiquen que l'ús del català a Canal 9 no arriba al 40%) i les Illes Balears ja és prou greu, encara ho és més que no col·laborin estretament en coproduccions que rendibilitzarien molt més bé els minvats recursos de què disposen.

I finalment, pel que fa a la reducció de canals de ràdio i televisió per part de la CCMA, en no ser economista, no sóc el més indicat per negar-ne la necessitat. Tallar per les opcions de menys acceptació d'audiència sembla lògic, sempre que se n'hagi valorat, a la vegada, la seva funció social i el seu prestigi.

8. Referències

BOURHIS, Richard Y.; GILES, Howard; ROSENTHAL, Doreen (1981): “Notes on the construction of a ‘Subjective vitality questionnaire’ for ethnolinguistic groups”. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. Oxford. Vol. 2, núm. 2, pàgs. 145–155.

CARDÚS, Salvador (2008): “Televisió i identitat nacional. Esplendor i declivi de la televisió autonòmica catalana”. *VIA06, Revista del Centre*

5. Col·lectiu de Professionals del Doblatge (2011): “Com acabar amb el doblatge en només un any”. elCol·lectiu [En línia]. València, núm. 2, maig. www.webcitation.org/6Cvy01fad

6. Vegeu el capítol “La televisió” d'aquest mateix informe.

7. Partal, Vicent (2012): “Rajoy tira amb bala contra TV3, Canal 9 i IB3”. VilaWeb. www.webcitation.org/6DWJ1obTs

- d'Estudis Jordi Pujol [En línia]. Barcelona. Núm. 5, pàgs. 36–52.
www.webcitation.org/6CxbPggy7
- FISHMAN, Joshua A. (1991): *Reversing language shift: theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- FUNDACIÓ AUDIÈNCIES DE LA COMUNICACIÓ I LA CULTURA (FUNDACC) (2012): *La dieta cultural dels catalans 2011* [En línia]. Barcelona: Fundacc.
www.webcitation.org/6CvdIvuUR
- GIFREU, Josep (2006): *La pell de la diferència: comunicació, llengua i cultura des de l'espai català*. Barcelona: Pòrtic.
- GIFREU, Josep, dir. (1991): *Construir l'espai català de comunicació*. Barcelona: CEDIC.
- JOU, Lluís (1999): “El català a les ones hertzianes”. *Quaderns del CAC* [En línia]. Barcelona. Núm. 4, pàgs. 23–25.
www.webcitation.org/6CvaKkTZk.
- MARTÍNEZ SANCHIS, Francesc (2010): “La informació de proximitat del País Valencià en l'àmbit dels territoris de llengua catalana”. *Arxius de Ciències Socials* [En línia]. València. Núm. 23, pàgs. 37–58.
www.webcitation.org/6Cw5uDNsl
- NELDE, Peter; STRUBELL, Miquel; WILLIAMS, Glyn (1996): *Euromosaic. The production and reproduction of the minority language groups in the European Union* [En línia]. Brussel·les: European Commission.
www.webcitation.org/6DWJL3tax
- NELDE, Peter; STRUBELL, Miquel; WILLIAMS, Glyn (1997a): *Euromosaic. El català al País Valencià (Espanya)* [En línia]. Barcelona: UOC.
www.webcitation.org/6CxcYWPaS
- NELDE, Peter; STRUBELL, Miquel; WILLIAMS, Glyn (1997b): *Euromosaic. El català a les Illes Balears (Espanya)* [En línia]. Barcelona: UOC.
www.webcitation.org/6DsmmRWVM
- TERRIBAS, Mònica (2010): “Els mitjans de comunicació als territoris de parla catalana”. *Butlletí 2010* [En línia]. Barcelona, Fundació Congrés de Cultura Catalana. Pàgs. 41–48.
www.webcitation.org/6Cw71CjOw
- VAN AUDENHOVE, L.; JANS, G.; STAELENS, T.; VAN ATTENHOVEN, J.; JACOBS, A.; VERDEGEM, P.; HAUTTEKEETE, L. (2007): “Multichannel e-government. A reality check by way of in-depth user and usability research in Flanders”, a REMENYI, Dan, ed.: *ICEG 2007. Proceedings of the 3rd International Conference on E-Government*. Reading: Academic Conferences. Pàgs. 291–300.
- VANDEBUSSCH, Wim (2010): “Standardisation through the media. The case of Dutch in Flanders”, a GILLES, Peter; SCHARLOTH, Joachim; ZIEGLER, Evelyn (eds.): *Variatio Delectat. Empirische evidenzen und theoretische Passungen sprachlicher variation* [En línia]. Frankfurt del Main: Peter Lang. Pàgs. 309–322.
www.webcitation.org/6CvaRrZVc